

een volledig overzicht van de verschillende kerkgenootschappen, geografisch gespreid, wordt nagestreefd, blijkt de geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme voorop te staan. Het gevolg daarvan is, dat bijvoorbeeld de Oosterse kerken en het rooms-katholicisme na 1800 zo summier worden behandeld, dat het resultaat haast karikaturale trekken aanneemt. In het laatste geval doet de preoccupatie van de schrijver met de Jezuïeten-orde daarbij tamelijk ouderwets aan.

De slotconclusie moet dan ook luiden dat het boek slechts aan zijn titel en doel beantwoordt voor lezers die de opvatting van de auteur delen, dat kerkgeschiedenis in de eerste plaats geschiedenis van de theologie is.

J.P. de Valk

De kruistocht tegen het liberalisme. Facetten van het ultramontanisme in België in de 19e eeuw. Onder redactie van E. Lamberts, Leuven 1984. 1250,- BF.

Uit het boekomslag blijkt dat deze artikelenbundel de uitgave-1983 is van het jaarboek van het Katholiek Documentatie en Onderzoekscentrum (KADOC) te Leuven. In het woord vooraf wijst redacteur E. Lamberts er op, dat in de vele publicaties over de katholieke maatschappijvisie in België tijdens de negentiende eeuw het accent vrijwel steeds gelegd werd op "progressieve" stromingen, terwijl het conservatief-ultramontaanse denken op de achtergrond bleef. De artikelen in dit jaarboek gepresenteerd willen een aanzet bieden tot een samenhangend beeld van het ultramontanisme op politiek, sociaal en kerkelijk terrein.

In een tweetal algemene overzichtsartikelen schetsen J. Roegiers en Lamberts de voorgeschiedenis en ontwikkeling van het ultramontanisme in België tussen 1750 en 1914. Binnen dit algemene kader kunnen de overige, meer gedetailleerde bijdragen worden geplaatst met als onderwerpen: de ultramontaanse voorman en Gentse fabrikant Joseph de Hemptinne; de leidende conservatief-katholieke kranten *Le Bien Public* en *Le Catholique*; Guido Gezelles blad *'t Jaer 30*; de invloed van het ultramontaanse corporatieve denken op de politieke partijvorming en de katholieke arbeidersbeweging in België. Deze bijdragen bestrijken vooral het tweede deel van de negentiende eeuw. Het eindresultaat is omvangrijk, maar ietwat onevenwichtig door de grote nadruk op de persstudies. Niettemin kunnen niet alleen de Belgische, maar ook de Nederlandse (kerk)historici ingenomen zijn met deze bijdrage tot de kennis van de Belgische 'verzuiling', waarvan de bestudering op dit moment een grote vlucht neemt.

Om te beginnen kan men zich afvragen in hoeverre de ontwikkelingen bij de zuiderburen een maatstaf bieden om er de onze naast te leggen. Juist in deze zaken immers biedt het bovenationale standpunt vaak een verrassend perspectief; wanneer het gaat om een organisatie als de katholieke kerk, waar centraliserende tendenzen in deze periode een duidelijke rol spelen, geldt dit a fortiori. De bijdragen over de verschillende persorganen tenslotte vestigen de aandacht op de lacunes die onze eigen historiografie in dit opzicht kent. Behalve J. Peijnenburgs studie over *De Tijd* missen we goede monografieën over de katholieke kranten die op landelijk, regionaal en lokaal niveau zoveel invloed hebben uitgeoefend en die m.n. in de bestrijding van het zo-